

Андон Г. Костадиновић¹
Универзитет „Унион Никола Тесла“
Факултет за право, безбедност и менаџмент
„Цар Константин“
Ниш (Србија)
Петар М. Анђелковић²
Универзитет у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет, Катедра за социологију
Косовска Митровица (Србија)

УДК 330.341:321.64
316.422(4-664)
Прећледни научни рад
Примљен 06/07/2019
Измењен 07/09/2019
Прихваћен 11/09/2019
doi: [10.5937/socpreg53-22418](https://doi.org/10.5937/socpreg53-22418)

ТРАНЗИЦИЈА: ИЗ СОЦИЈАЛИЗМА У (ПРЕ)ОКРЕНУТИ СОЦИЈАЛИЗАМ³

Сажетак: У свету постоје принципи по којима се све дешава, по којима свет функционише. То важи како за природне тако и друштвене појаве. Међутим, дешава се да се ти принципи изокрену, да пређу у своју супротност. Такође, често се дешава, како би се сакрила права суштина, да се за појаве или процесе измишљају нови називи којима се замађују ствари и скривају праве намере. Најбољи пример како то функционише у пракси можемо видети на примерима тоталитаризма и демократије. Принцип тоталитаризма заснива се на ауторитарном систему владавине, неограниченој моћи вође, агресивном експанзионизму и контроли државе. По свом изворном значењу, демократија (владавина народа – већине) супротна је тоталитаризму. Међутим, имамо ли данас истинске владавине народа или се иза те флоскуле управо крије нови вид тоталитаризма? Свако време, па и ово данашње, намеће неке опште идеје које обузимају људе и народе. Таква је данас и мондијалистичка идеја о уређивању „света без граница“ као целине у коју се утапају посебни народи и државе. Као нусподукт глобализације, обавезан образац за бивше социјалистичке земље, наметнут је процес назван транзиција. Стога је Волерштајн (Wallerstein) у праву, када каже да се цео свет налази у ситуацији „својеврсне глобалне транзиције“. Велики број радова је написан у настојању да се објасне ови процеси. Један од дискурса, којим је могуће објаснити „глобалну транзицију“ је и принцип *(пре)окренутог социјализма*. Наиме, ако се социјализам заснивао на идеји социјалне правде, односно расподели друштвеног богатства на што већи број чланова друштва, (пре)окренути социјализам функционише на принципу приватизације профита, а социјализације губитака и то на свим нивоима. На глобалном нивоу богати (2%) постају све богатији а већина становништва све сиромашнија. Као резултат таквог процеса, уместо хармоничне будућности, како је предвиђао Фукујама (Fukuyama), имамо смрт социјалне

¹ dekan@konstantinveliki.edu.rs

² profapetar@gmail.com

³ Рад је резултат истраживања на пројекту III 47023 *Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

државе на једној, а социјализацију губитака на другој страни (најбољи пример је светска финасијска криза и санација банака коју је спровела држава – наравно на терет народа). Стога, како на глобалном, тако и на локалном нивоу, време је за новог Маркса и нови прави а не (пре)окренути социјализам.

Кључне речи: Социјализам, капитализам, транзиција, (пре)окренути социјализам.

Увод - ка праведном друштву?

Откако постоји „света и века“, откако је човек постао свестан своје друштвености, човечанство сања сан о праведном друштву. Изложено је много различитих идеја и теорија (од теолошких до научних, од Платонове идеалне државе, Марксове идеје комунизма, до идеје државе благостања) како треба да изгледа и како да се оствари праведно друштво. Било је и разних практичних покушаја (од Платоновог од социјалистичког) да се идеје праведног друштва спроведу у дело. Сви ти покушаји завршавани су неуспехом, нарочито револуционарни. Да ли то значи да је тај сан утопија и да га заувек треба одбацити?

Послератни (после Другог светског рата) развој Европе могли бисмо грубо поделити на две етапе: период социјалне државе (Европа Њу дила, социјалне државе, блоковске поделе и детанта); други период од пада Берлинског зида до данас: велика очекивања и илузије, уједињавање Немачке, прихватање англосаксонског модела неолибералног развоја, потискивање социјалне државе, јачање социјалних регионалних неједнакости Север–Југ, успона новог фашизма. После Другог светског рата, долази до значајног успона западне Европе који се пре свега заснивао на реализацији пројекта Њу дила (New Deal - Нови договор), као и за социјалдемократски модел развоја. На платформи социјалног партнерства рада и капитала, остварен је историјски компромис и извршена је обнова земаља и грађена је социјална држава благостања. На овом фону почело је остваривање економског напретка, социјалне и партиципативне демократије, привредни успон западне Европе, јачање утицаја снага рада и демократизације система одлучивања у привредном и политичком животу земаља западне и северне Европе и Скандинавије. Упоредо са јачањем економског положаја, расла су социјална и политичка права запослених. На делу је био снажан социјалдемократски покрет (раднички-синдикални и грађански) који је довео до радикалне трансформације друштва. Упоредо са развојем институција парламентарне демократије, у предузећима су развијене институције партиципативне демократије, појава различитих облика радничког управљања и саодлучивања (раднички савети, фабрички комитети, синдикати). На таласима ових промена извршене су бројне измене у радном и социјалном законодавству у корист запослених; у ширењу институција социјалне заштите и заштите на раду; у подизању животног стандарда бројних маргиналних група и њихову интеграцију у глобално друштво. Успон социјалне државе благостања, односно социјално-народног капитализма, како је често називан, допринео је смањењу социјалних дистанци између друштвених класа. Може се слободно рећи да је Европа, после Другог светског рата, под вођством социјалдемократских партија Вилија Бранта (Willy Brandt), Улофа Палмеа (Olof Palme) и др. одиграла прогресивну и миротворачку политику у глобалним односима у свету и постала узор напредног и хуманог друштва.

Међутим, од 1980. године неолиберали преузимају доминацију и у име филозофије тржишног фундаментализма и идеологије „профит изнад човека“, радикално разарају институције социјалне државе⁴. С имплозијом социјализма⁵ 1989. године тај процес је још више убрзан и на том таласу настало је разарање институција социјалне државе и њено потискивање у свету, најпре, у постсоцијалистичким земљама, а онда и у Европској унији. Наиме, неолиберали – као „тржишни бандити“ и технократски менаџери сматрали су да је социјална држава економски нерационална, паразитска, те да је у име корпоративне логике ефикасности и развоја, треба реструктурирати.

„Неолиберални тржишни фундаментализам је увек био политичка доктрина која је била у служби одређених интереса. Он никад није потврђен у економској теорији. Сад је јасно да га није потврдила ни историјска пракса. Извлачење поуке из тога може да буде просветљење међу згуснутим облацима који су се надвили над глобалном економијом“ (Dušanić, 2008, стр. 34).

⁴ О великом заокрету који је настао осамдесетих година 20. века на Западу, најпре у САД – од развоја реалне економије ка филозофији тржишног фундаментализма најбољи приказ налазимо код *Ноами Клајн* у њеној студији „*Доктрина шока: Усјон капијализма каишасїрофе*“ (Klein, 2007). Реч је о ширењу нове идеологије која се претворила у нову доктрину и предаторску идеологију социјалдарвинизације и реколонијације света, која ће, у синергији с процесима асиметричне глобализације/глобализма, произвести модел „капитализма катастрофе“, успон финансијске буржоазије, као хиперкласе и глобалну доминацију САД. На овом фону почео се развијати монополни глобални поредак/нови светски поредак, као својеврсна коалиција олигарха мега капитала, финансијске буржоазије, светске плутократије, политократије, медијских магната и војне алијансе НАТО-а. Узроци овакве радикалне преоријентације условљени су кризом капиталистичког начина производње, и покушајем да се игром „ковача лажног новца“, пре свега САД, на светском финансијском тржишту – извлочи екстрапрофит, остварује економска, социјална и политичка доминација, тј. реколонијација ресурса и протекторација света. Ова доктрина рођена је у лабораторијама Економског института познате Чикашке школе, а њене темељне одреднице садржане су у императивима: радикалне приватизације, дерегулације, либерализације и резова јавне потрошње, што је отворило пут слома социјалног капитализма и успона капитализма катастрофе. Потом се, пошто је прихваћен овај модел од Регана (Reagan) и Тачерке (Thatcher), претворио у англосаксонску државну идеологију нове деснице, на путу неоимперијалног освајања света и инсталирања новог светског поретка.

⁵ Када се говори о колапсу (имплозији) социјализма онда се, пре свега, има у виду колапс једног модела организације привредног и друштвеног живота. Ако се социјализам дефинише као критика друштвене праксе онда би се могло рећи да он није ни постојао у такозваном социјалистичким земљама (земљама реалсоцијализма). Можда, како је давно говорио Маркузе „прелазак у социјализам данас није на дневном реду, јер живимо у раздобљу превентививне контрареволуције“ (Marcuse, 1978, стр. 49-50), али ова идеја и даље остаје сан прогресивног дела човечанства. Дакле, могли бисмо рећи да је мртва и накарадна социјалистичка пракса која је на погрешан начин спроводила идеју социјализма али идеја социјализма и даље живи. О томе Љ. Митровић пише: „Волунтаристичка убрзања историје довела су до победе јакобинског/бланкистичког концепта револуције, и хипертрофије насиља, те у крајњој линији, до преваге тоталитарне улоге државе: која се – од диктатуре пролетеријата – изродила у диктатуру бирократије над пролетеријатом (о тој регресији и метаморфози писао је Троцки у „Изданој револуцији“, Ђилас у „Новој класи“, а Диверже у „Демократији без народа““ (Mitrović, 2019a, стр. 42).

О карактеру тржишног фундаментализма, као доминатној парадигми Запада, Бурдије, између осталог, пише да она жели да „успостави дарвинистичку борбу свих против свих, и цинизам као норму свих пракси“ (Mitrović, 2019c, str. 16). Социјалдемократски покрет је потиснут чиме је и раднички-синдикални покрет остао у дефанзиви без правих својих репрезентаната у ери глобализације. Широм Европе процеси историјске неоконзервативне идеологије у економији, политици, култури постали су доминантни што је као произвело социјадарвинизацију друштвених односа у виду јачања подела, сукоба и ширења ратних жаришта светом. ЕУ се све више цепа на „Европу банкара и Европу радника“ (Mitrović, 2019c, str. 31). Европа богатих, себичних и безобзирних („Север“) увукла је, кроз разне форме присилне транзиције и тзв. структуралних реформи, земље европског југа у дугове, па сада стеже омчу дугова око врата народа и грађана; намећући им ригорозне мере штедне и даља задуживања. Тако се јужни део Европе – зависних друштва периферног капитализма – све више налази у положају неоколонијалног ропства⁶.

Либерализам и демократија

Демократија, као облик политичке структуре тековина је традиционалног друштва, своје корене има још у античкој Грчкој. То је политички облик у коме се најотвореније испољавају и решавају друштвени и индивидуални проблеми. Она се пре свега огледа у праву, једнакости и слободи појединаца и друштвених група, које бирају, непосредно или путем посланика, да учествују у изградњи нормативне структуре друштва, чиме се утиче на непрекидну променљивост стварности. То је запазио још Токвил у књизи *Демократија у Америци*, где између осталог каже: „Превирање и непостојаност у природи су демократских република као што су неполитичност и учмалост закон апсолутних монархија“ (Tocqueville, 1990, str. 45). Суштина демократије јесте у томе да није важно ко је на власти већ да је власт сменљива и променљива.

Либерализам као доктрину везујемо за модерну и успон западног капитализма, који шири нову идеологију, посебно кроз теорију о „крају историје“, с којом иде и

⁶ Од аутора са ових простора који су посебно писали да се неолиберална стратегија у Србији реализује у форми зависне модернизације и да производи периферни капитализам посебно треба истаћи: Силвано Болчић пише о транзицији као о тегобном прелазном периоду од командне економије ка тржишној и ка предузетничком друштву (Bolčić, 1994). Митровић пише о стратегији зависне модернизације – пут у субразвој: периферизација привреде, друштва и културе, односно о транзицији без социјалне одговорности и производња зависних друштва периферног капитализма (Mitrović, 2009). Мирослав Печулић пише о транзицији као форми периферизације привреде, друштва и културе (Реџулић 1997), Зоран Видојевић говори о транзицији као историјској рестаурацији и друштвима транзитног идентитета (Vidojević, 1997), Загорка Голубовић пише о транзиционој раскрсници постсоцијалистичких друштва, као и то да „транзиција у постсоцијалистичким друштвима много личи на идејно неосмишљену импровизацију (по принципу покушаја и погрешака), него на разрађени социјално-економски и политички пројекат који води ка радикалној измени друштвеног система, а не само ка рушењу бившег режима“ (Golubović, 2005). Занимљиво одређење транзиције срећемо и код Уроша Шуваковића који је сматра да она “представља специјалан случај контрареволуције са одложеним дејством од 70 до 45 година” (Šuvaković, 2014, str. 18). Један од најдоследнијих критичара транзиције у Србији Јован Душанић, економиста, транзицију у Србији одређује као “бећарску економију” (Dušanić, 2008)

политичка моћ, и који тежи да доминира светом. С падом Берлинског зида основни циљ либералне идеологије још увек није остварен. Тај циљ је, према Жаку Аталију (Attali, 2010), стварање светског друштва које ће бити јединствено и истородно. То ће се остварити помоћу новца као универзалног еквивалента прометне вредности, јер новац омогућава да се све ствари (и нематеријалне) изразе на најрационалнији начин. Односно, циљ је стварање тржишног, масовног друштва глобалних размера у коме је грађанин сведен на апстрактну индивидуу, а народ замењен масом. Тек тада ће историја бити сахрањена. Либерализам је, у намери да оствари овај циљ, успео да победи све конкуретне политичке идеологије XX века и да их склони са историјске сцене: нацизам, фашизам (укључујући и Франков [Franco] национал-синдикализам, Перонов [Perón] јустичијализам, Салазаров [Salazar] корпоративни фашизам, итд.) и на крају социјализам (укључујући комунизам и социјал-демократију). Пад Берлинског зида је симбол краја једног историјског периода у коме су се идеологије бориле да доминирају над историјом. Међутим, победа либерализма означава и почетак једне још у потпуности неименоване епохе, за коју можемо рећи да је њена најважнија карактеристика дефинитивно одбацавање демократије.

Битна карактеристика либерализма огледа се и у чињеници да он делује не само у појединачним земљама, него наступа и на глобалном нивоу. Наиме, либерализам од свог настанка па до данас развија друштво насупрот држави, истичући значај плуралитета друштва као једино могућег начина одузимања моћи од државе. У новом, грађанском друштву, јачају нове друштвене групе које господаре моћима, кроз финансије, медије, господаре војно-безбедоносним организацијама, посебно мултинационалним корпорацијама, и које настоје да те моћи операционализују, утицајем на државу и управљањем државом. Према томе, либерализам, без обзира што се формално позива и куне у демократију историјски, филозофски, политички и економски представља категорију која је у потпуности супротна демократији. Јер, ако је демократија заснована на владавини колективних интереса над приватним, либерализам је владавина приватног над колективним; ако демократија примарно брине о политичкој сфери и управљању заједницом, онда се либерализам бави обезбеђењем економске слободе појединца; и, коначно, ако је демократија облик политичке структуре, која је поникла у традиционалном друштву и која се везује за народ касније нацију, онда је либерализам доктрина која у потпуности, нихилистички одбацује институције које припадају политичкој и културној историји нације, развијајући друштво где је све роба, при чему истински демос представља сметњу.

Да су демократија и либерализам два супростављена феномена, односно да је либерализам обрнут принцип од демократије најбоље можемо сагледати ако имамо у виду две ствари: најпре, ако правилно разумемо изворно значење појма демократије, посебно појам народ, а друго разумевање концепта општег добра. Етимолошки гледано, реч демократија потиче од грчке речи демос (народ) и кратеин (владати, снага). Дослован превод би био да је демократија владавина народа, владавина свесног демоса⁷. Овде је битно имати на уму шта су стари Грци подразумевали под појмом демос? Они су демос схватили као народ, тј. као људе који живе на одређеној територији (полис) који су повезани историјским, социјалним и етничким односима и везама. Појму демос стари

⁷ Наравно овде треба напоменути да су у антици право гласа (свесни демос) имали само мушкарци робовласници и слободне занатлије, а да су робови били само „оруђа која говоре“ (Aristotle).

Грци супростављају појам – лаос под којим су означавали свеукупно становништво без обзира да ли су у њему присутна или одсутна веза са традицијом и културом датог простора (полиса). Према томе, демократија се схватала не као учешће свих појединаца у управљању државом, него као учешће само оних које карактерише истоветност, односно заједништво. Оно што је још важније, јесте то да су антички Грци добро знали да је за демос, за управљање државом и за функционисање демократије веома важан концепт општег добра. С тим у вези, Аристотел говори о државним уређењима која могу бити или добра или лоша, без обзира на то да ли је у питању монархија, аристократија или политеја, и која се перманентно трансформишу из добре варијанте у лошу варијанту због унутрашњих слабости и ограничења сваке од њих. Основни критеријум за то је владавина закона и брига за опште добро, тј. општу корист, јер „они облици државног уређења који имају у виду општу корист исправни су и апсолутно су праведни“ (Aristotle, 1960, str. 83). Уколико се изгуби принцип општег добра ради се о лошим уређењима која представљају девијације (тиранија као девијација монархије, олигархија као негирање аристократије и демократија као негирање политеје). Али, Аристотел демократију види као најмање лоше уређење међу овим лошим, јер схвата да нема ни идеално лоших ни идеално добрих, већ да се свако уређење мора посматрати кроз одређени период развоја. Тако уређења могу бити између политеје и демократије, битно је да владају закони, „јер тамо где не владају закони нема државног уређења“ (Aristotle, 1960, str. 125). Закључак је јасан: изворно схватање демократије, нужно се односило само на истоветне заједнице, колективитете, историје и културе које су недељиве, и демократија се може развијати само на концепту општег добра, борбе за правду и панхуманизам. Дакле, према изворном схватању демократије, демократија је везана и за једну државу (полис) у којој се демос историјски развијао док са друге стране не може постојати њена универзална теорија с универзалним рецептом. Такође, демократија не може да постоји без принципа општег добра.

Ако сада погледамо принципе либерализма, јасно уочавамо да су они дијаметрално супротни изворним принципима демократије. Најпре, либерализам је доктрина која у потпуности, нихилистички одбацује институције које припадају политичкој и културној историји нације, развијајући друштво где је све роба, при чему истински демос представља сметњу.

„У намери да се уклоне народи, нације и суверене државе лежи главни атрибут идеје мондијализације и/или глобализације, идеје чије је отелотворење и представник нова полиморфна власт која израња на планетарној равни. Намера јој је да демократију лиши њеног поља важења и деловања“ (Taguieff, 2010, str. 12).

Историјски гледано, либерали су, током XIX и XX века с другим политичким идеологијама, тиме и с демократијом, без обзира на различитост или потпуну супростављеност према њима, остваривали мешање и, на први поглед, развијали друштва у западним земљама. Зашто се то догодило и шта је позадина тог процеса, најбоље ће објаснити Валерштајн.

„Либерализам је већ током XIX века, био принуђен да демократским вредностима „ојачава државну структуру. Зашто? Кључни одговор, лежи у чињеници да је радничку класу, која је била све опаснија, требало интегрисати у друштво кроз давање општег права гласа, али и интеграцијом у јединствен „национални политич-

ки процес на такав начин да радништво није представљало претњу функционисању светске капиталистичке привреде“ (Wallerstein, 2005, str. 90).

Међутим, временом се показало да је изградња и националне и социјалне државе, односно прихватање демократских тенденција од стране либерала, била само фаза у развоју либерализма и његовом путу ка глобалном друштву тржишта где је све само роба. Социјалистичке, националне и демократске тенденције, нарочито после Другог светског рата, само су искоришћене. Да би постепено либерали урушили социјалну и националну државу, не само тежњом за сабирањем максималног профита у државама „језгра“, него, пре свега, тежњом ка изградњи глобалног друштва у коме нема места за испољавање демоса ни у социјално-дистрибутивном погледу, ни у етно-културном, ни у политичком. Циљ је реализација пројекта светског слободног тржишта у коме би постојали само атомизовани појединци (индивидуе) и групе формиране по принципу различитог испољавања индивидуализма, без било каквих етно-културалних, социјалних и политичких карактеристика (вредности, идентитета).

Тај процес урушавања демократије посебно се убразава падом Берлинског зида, и “крајем идеологија”, када се либерализам ослободио, како је веровао осталих политичких идеологија. О томе је нарочито писао Александар Зиновјев који такав систем пореди са једнопартијским системом у бившим социјалистичким земљама. Наиме, прва карактеристика оваквог система је да је дошло до срастања политике и управљања, односно, водећи партијски активисти, тј. политичари су постали део управљачке класе и у држави и у економији баш као „у државном апарату комунистичких земаља“. Зиновјев истиче да политичари постају сарадници концерна, заузимају положаје који уопште нису политички.

„Образују се својеврсни картели великих партија и клика професионалних политичара. Они одлучују ко ће и какве положаје заузети у установама у којима власт има приступа... Партије и клике преобраћују државу у свој плен, у извор свакојаким животних добара“ (Zinoviev, 2002, str. 125).

У овако, новонасталој ситуацији сви су издали демократију (и радничку класу у најширем значењу тог израза) од интелектуалне елите до политичких елита како оних с леве тако и оних с десне стране⁸. Избори су, у таквој ситуацији, изгубили свој некадашњи демократски карактер, јер су се свели не на остваривање идеје демократије, већ на избор лица у органе власти на неограничено дуг период. Елита на власти, која је више у служби корпоративног капитала неголи свог народа⁹ као

⁸ Најбољи доказ ове констатације налазимо на примеру гласања социјалиста за Закон о раду, у Србији, али то важи и за све друге бивше социјалистичке земље, који уместо да је на страни радничких права потпуно је на страни послодаваца, посебно оних из других земаља. “Левица је у земљама у транзицији не само доживела осеку, већ се почела опортунистички трансформисати у либералне и ,напредњачке партије. Мењајући ,партијске дресове доживела је својврсно прозелитство” (Mitrović, 2019b, str. 111). Такође, како наводи Нада Новаковић која се бави радничким штрајковима, индикативан је податак да се у „транзицији“ у Србији после 2000. године „од регистрованих 118 политичких странака ниједна није залагала за заштиту аутентичних радничких интереса.“ (Novaković, 2017, str. 62)

⁹ О томе су писали многи аутори а међу првима свакако и Милс у свом делу *Елита власити*, који наводи да корпоративни капитализам, системом монополских корпорација произво-

кључни аргумент у објашњењу неједнакости и о њиховом расту а не смањивању, афирмише принцип да на тржишту „једнаких шанси“ неко прође боље (онај који је способнији) а неко лошије, и да нико нема право и да то није морално да завиди успешном. Као и у свету то је случај и са српском демократијом. „Српска демократија, у форми у којој сад функционише, не служи грађанима. Њен смисао је да успешно обезбеђује само заштиту колонијалних интереса и интереса компрадорских економских и политичких елита.“ (Katić, 2019, str. 17)

Од државе благостања ка (пре)окренутом социјализму

Чувени немачки филозоф Хегел (Hegel) историју је схватао као стално напредовање апсолутне идеје ка слободи. Да ли је то баш тако? Шта се данас дешава са слободом и демократијом у савременом свету да ли свет напредује суштински ка већим слободама и правима или је то само формално на папиру? Многи истакнути интелектуалци како са Запада тако и Истока одавно говоре о кризи демократије и о злоупотребама права и слобода у савременом свету који све више постаје тоталита-

ди цивилизацију у којој тријумфује масовно отуђење човека од човека. Наиме, грађани постају конзументи без икаквих других идентитета (неграђани). Народ, тј. демос постаје маса, а мали круг власника - елита. Милс наводи да је корпоративизам условио да грађанин за власт не представља ништа осим поседовања држављанства и стицања пунолетности ради гласања на изборима. Данас, у савременом друштву, ове корпоративне либералне елите су добиле и нова обележја, али су се прошириле и са новим интелектуалним слојевима. Главни производ корпоративног либерализма је, тиме, друштво маса као замена за друштво грађана у демосу (Mills, 1998). Амерички аутор Кристофер Лаш пише о новој врсти елита које данас владају либералним друштвима. Анализирајући елите у САД, Лаш наводи да су оне идентичне у свим либералним земљама и да су оне, у односу на старе националне елите - космополитске. У њих спадају „не само корпорацијски менаџери, већ и све струке које производе и манипулишу информацијама.“ То је „нова, целобрална аристократија“ чији се „животни приходи“, за разлику од припадника ранијих владајућих елита, „не ослањају толико на власништво“ колико на „манипулацију информацијама и професионалном експертизом“. Њих повезује свет „апстрактних концепата и симбола који се протежу од цена на берзи до визуелних приказа које стварају Холивуд и Медисон Авенија, и који се специјализују за интерпретацију и употребу симболичких информација“. Поред космополитизма и света симбола, битна карактеристика ове елите је да је она у идејном смислу привидно левичарска. Осим што по приходима припада највишим слојевима друштва и што је у савезу са финансијским, индустријским лобијима, тј. економским либералима, левичарски ангажман нове елите се састоји у бављењу „друштвеним питањима“ као што су: родна дискриминација, хомофобија, сексизам, транссексуализам, итд, тј. питањима која проистичу из различитог испољавања индивидуализма. Овој елити су страна социјална питања, неједнакост, осиромашење становништва, криза породице, енормна пораст насиља, смањење опште културе, итд. Оно што је најважније, нова елита је наглашено национална, апстрахована од било каквог идентитета везаног за етно-културу, традицију, историју, обичаје и сл. Национални интерес схватају само кроз остваривање геополитичких претензија на наводно нелибералне делове света (по правилу богате сировинама), али и то под маском људских права и слобода. (Lasch, 1996). Када је реч о домаћим ауторима посебно треба истаћи Слободана Антонића и његову књигу *Елиита, грађанство и слаба држава*, у издању Службеног гласника (Antonić, 2009), али и низ текстова о колонијалном естаблишменту у Србији објављиваних на сајту Стање ствари - <https://stanjestvari.com/>

ран. Посебно се се то може видети у радовима: Наоми Клајн - *Доктрина шока и усљон разарајуће кайиализма*, као и - *Амерички империјални пројекат*, Оно што ми кажемо пролази: разговори о моћи САД у свету који се мења, Наоми Вулф - (Naomi Wolf) *Крај Америке - њисмо ујозорења младом њајриоти о десети корака ка фашизму*, Ариана Хафинијон (Arianna Huffington) - *Право је њојрешило: како је крило лудака ојило Америку, њоцейало Усљав и све нас начинило мање сијурним*, Крис Хеџис (Chris Hedges) - *Империја илузија: Крај њисмености и њиријуф сјекјакла* итд. Међутим, чини се да је те идеје на најбољи начин систематизовао Шелдон Волин (Sheldon Wolin) и преточио у књигу *Акционарско ѡпредузеће демократија: Диријована демократија и авети (пре)окренути ѡијалијаризма*. Волин сматра да без обзира колико се свет данас заклања иза људских права и позива на демократију он, у ствари, функционисе по принципу (пре)окренутог тоталитаризма. Аутор, иначе професор политичке филозофије, у својој књизи упозорава да садашњи систем власти у САД има исту аспирацију као и нацизам а то је тежња ка апсолутној моћи и доминацији. На делу је сматра Волин (пре)окренути тоталитаризам, наравно прикривен с другачијим методама које се пре свега огледају у томе да се тоталитаризам не врти око харизматичног вође већ да свој израз налази у анонимности корпоративне државе. Своју тезу да је (пре)окренути тоталитаризам, који данас доминира у САД, (пре)окренута форма класичног тоталитаризма Волин заснива на три тезе: У класичном тоталитаризму држава је управљала економским системом а у (пре)окренутом тоталитаризму корпорације, које наравно доминирају и у политичком животу путем лобирања управљају државом. Влада фактички има улогу слуге великим корпорацијама и то се приказује као „нормално“ а не корупција. Циљ (пре)окренутог тоталитаризма је да већи део популације буде у стању константне политике незаинтересованости за политичке процесе. То се најбоље види по слабој излазности на изборе јер народ губи поверење у сваку власт. Тоталитарни системи отворено негирају демократију, САД је формално промовише и чак намеће (некад и силом) и другим државама света (Wolin, 2008).

Таква „демократија“, изашла испод шињела америчког неолиберализма, своју глобалну имплементацију и присуство обезбеђује политичком, економском и сваком другом врстом доминације. Источноевропски неолиберализам сноси велику, ако не и пресудну, одговорност за кризу демократије сужавањем њеног садржаја (што угрожава њену суштину), а тиме и поверење у њу. Очито да то одушевљење с којим се кренуло у транзицију није било поседица неког рационалног промишљања, неког новог изума који ће усрећити друштво и појединце.

„Ако глобализација није успела да смањи сиромаштво, она није успела да осигура ни стабилност... али за милионе људи, глобализација није функционална. Многи су, у ствари, доспели у тежу економску ситуацију, јер су могли видети како им послови пропадају, а њихови животи постају несигурнији. Они су се осећали много немоћнијим против сила изван њихове контроле. Доживели су то као да су њихове демократије поткопане, а културе разорене“ (Stiglitz, 2002, str. 257).

Неолиберализам представља ултрадесну идеологију и стратегију друштвеног развоја. Ова неолиберална утопија како сматра Бурдије, између осталог, тежи „да се отелотвори у својеврсној пакленој машини чија се неминовност намеће и доминантнима...“ (Bourdieu, 2019, str. 133). Делотворност модела државе благостања огледала

се не само у успостављењу функционалног тржишта, него и правичне прерасподеле друштвеног богатства. Равнотежа између та два пола – тржишта и социјале – донела је земљама Западне и Средње Европе уравнотежен развој и превладавање конфликта у друштву, а целој Европи најдуже раздобље мира и просперитета. Међутим, осамдесетих година прошлог века са реформама у лику Маргарет Тачер и Роналда Регана уместо дотадашње велике улоге државе, неолиберални модел нудио је дерегулацију и приватизацију, монопол и шпекулацију. Илузија је трајала све док се вештачки напумпани финансијски сектор није 2008. распрснуо попут балона. Финансијски капитализам доживео је слом. Тада се на делу могао видети принцип (пре)окренутог социјализма, када су политички челници капиталистичког света одлучили да спасавају финансијски сектор, тако што су прионули на подржављење банкарских и корпоративних дугова и губитака. Подржављење банкарских губитака, наравно, одвијало се на терет социјалне државе¹⁰. Резултат је смрт социјалне државе на једној, те подржављење, односно социјализација банкарских губитака на другој страни.

(Пре)окренути социјализам на глобалном плану

Асиметрична глобализација изродила се у глобализам/нови светски поредак; пројекат и праксу нових неједнакости у свету. Овај модел развоја почео је производити и глобализовати кризу у савременом свету. Она није само финансијска, већ свеопшта. Њен жаришни синдром лежи у карактеру савременог капиталистичког начина производње, у противречности између друштвеног карактера производње и приватно-својинског начина присвајања; дакле, између нових производних снага света и њихових актера и капиталистичких производних односа, између богате/предаторске мањине и огромне већине експлоатисаног становништва, осиромашеног и презадуженог човечанства; између праксе присвајања/приватизације добитака и социјализације губитака. Суочени смо са суровом реалношћу савременог глобалног капитализма, у коме богати постају све богатији, а сиромашни сиромашнији. Данас 2% најбогатијих људи у свету поседује више од половине светског богатства. „Тако нпр. просечни доходак менаџера у односу на раднике у америчкој индустрији 1980.г. био је 43 пута већи, а данас је 411 пута већи“ (Klein, 2008, str. 437) Наиме, и током актуелне кризе 1% становништва наставио је да увећава профит, а оста-

¹⁰ “До средине 2009. године, влада Сједињених Држава издвојила је 8,5 трилиона долара као помоћ свом пољуљаном финансијском систему, од чега је 5,8 трилиона долара било предвиђено за зајмове Федералних резерви кредитне гаранције и шеме куповине активе; 2 трилиона долара за друге шеме и 700 милијарди долара за Програм помоћи финансијском сектору (ТАПИ), ново „јавно-приватно партнерство” у циљу куповине „токсичне” активе од банака. Треба напоменути да су средства која је влада Сједињених Држава издвојила за финансијски сектор износила две трећине БДП-а. Величина пакета помоћи банкама у Великој Британији износила је 2,12 трилиона долара (1,22 трилиона фунти) или 87% од БДП-а, од чега је 585 милијарди намењено заштити активе, 300 милијарди кредитним гаранцијама банака, 185 милијарди зајмовима централне банке, 94 милијарде спасавању пет банкарских институција („Royal Bank of Scotland”-RBS, „Lloyds TSB”, „Halifax Bank of Scotland”-НВОС, „Northern Rock” и „Bradford”&Bingley”), 50 милијарди откупу дугова корпоративног сектора од стране Банке Енглеске и 10 милијарди фунти Фонду обртних средстава за мала предузећа” (Balj, 2019, str. 23)

лих 99% било је на губитку. „Између 1980. и 2007. г. доходак најбогатијих 1% се повећао чак за 197% и достигао је историјски максимум који је био 1928. године уочи велике економске кризе у свету“ (Šuković, 2013, str. 44). Упоредо са енормним растом социјалних неједнакости, расту и неједнакости у систему расподеле политичке и симболичке моћи. Да је глобализација, заснована на неолибералном миту, нова утопија иза које се крије експлоатација без границе и ограничења потврђује и Бурдије који децидирано тврди да „глобализација није хомогенизација, већ је она напротив, продужетак моћи и утицаја малог броја доминатних нација над целином националних берзи“ (Bourdieu, 2019, str. 75) Из таквих односа множе се бројне противречности и супротности, који шире поља сукоба, социјалног и могућег глобалног рата између сиромашне већине – „луппен-планете“ и мањине „златне милијарде“ човечанства. Тај сукоб има поред социјалних димензија и геополитичку, геоекономску и еколошку. Он се све више данас претвара у сукоб око геополитике ресурса и опстанка планете; а у будућности око премоћи у освајању космоса и господарења његовим ресурсима.

Проблемом економских, социјалних, политичких, културних и регионалних неједнакости у ери глобализације и неолиберализма бавили су се бројни аутори, између осталих и нобеловац Јозеф Штиглиц (Joseph Stiglitz), економиста Ерик Рајнер (Eric Rajner) и француски економиста Тома Пикети (Thomas Piketty). Тома Пикети у студији *Кайиштал у 21. веку* илуструје раст економских и социјалних неједнакости у савременом свету. Наиме, он својом анализом показује како су се са преласком на неолибералну стратегију развоја у ери глобалног финансијског капитализма (од 1980. године до данас) енормно појачале класне и регионалне неједнакости у свету. Регионалне диспропорције између развијених и неразвијених земаља после Другог светског рата биле су 1:3, а данас су 1:240. Данас око 350 милијардера држи скоро 50% светског богатства (Piketty, 2015, str. 467). Глобализација, односно акумулација капитала у светским размерама, ствара економски и социјални несклад, економске и социјалне неједнакости, противречности и проблеме не само између богатих и сиромашних држава и народа, него такав економски и социјални јаз и несклад и у оквиру домаћих друштва.

„Заступници неолибералног пута сада заузимају утицајне положаје у образовању (универзитети и многобројни `трустови мозга`), у медијима, на састанцима чланова управних одбора у корпорацијама и финансијским институцијама, у кључним државним институцијама (министарства финансија, централне банке), а такође и у таквим међународним институцијама као што су Међународни монетарни фонд (ММФ), Светска банка (СБ) и Светска трговинска организација (СТО), које регулишу глобалне финансије и трговину. Укратко, неолиберализам је, као начин дискурса, остварио хегемонију. Он има прожимајуће ефекте на начин мишљења све до тачке где постаје инкорпорисан у здраворазумски начин мишљења на који многи од нас тумаче, живе и разумеју свет“ (Harvey, 2012, str. 15-16).

Дакле, овај кратки преглед нам јасно ставља до знања да глобални свет функционише на принципу (пре)окренутог социјализма. Стога је савремени свет не само неправедан већ и нестабилан са неизвесном будућношћу у погледу одрживог развоја и хумане перспективе човечанства.

Транзиција¹¹ од социјализма ка (пре)окренутом социјализму

Тргови свих источноевропских метропола 1989. године били су испуњени људима који су клицали слободи и демократији, ову последњу су поистовећивали с материјалним изобиљем за све. „Владало је масовно уверење како је она сама по себи неспорна и непротиврјечна, надасве посебно у свом савременом западњачком руху и као таква представља „циљ изблиза видљив и опипљив“ (Кесмановић, 2005, стр. 23). Очекивања су била огромна а о цени разградње старих структура и успостављања нових нико није водио рачуна. Напросто, у тим моментима скоро да нико од интелектуалне елите није скретао пажњу на муке и проблеме који чекају посткомунистичке земље на путу ка модернизацији, стабилизацији и нормализацији. Да ли је транзиција престављала стварну шансу и реалну могућност за стварање праведног и очовеченог света, онај трачак наде „за очовечење опстанка“ као једине „истинске људске будућности“ (Bloch, 1959, стр. 387). Света заснованог на благостању и непосредној демократији или је то само још једна велика обмана да тржиште, приватизација и правна држава, те парламентарна демократија, једино могу реализовати узвишене идеале система који полако одлази у историју? Није ли комунистичка утопија ослободила место новој утопији која некритички велича слободно тржиште и либералну демократију?

Земље ослобођене туторства комунизма, нашле су се на новом „почетку“, пролажење кроз још један (контра)револуционарни преображај. Тај преображај, а то тридестогодишње искуство јасно потврђује, није, међутим, донео ништа ново, спроведен је без визије, само с идејом рушења постојећег и преузимања „западног модела“, и то у његовој неолибералној варијанти. (Контра)револуција је изведена као „шок терапија“ кроз савез локалних и глобалних актера који су створили оквир за економску пљачку и велико преливање јавног власништва у приватне руке. У готово свим земљама транзиције повећало се сиромаштво, социјална неједнакост, незапосленост (мада у неједнакој мери) и задуженост. У појединим земљама као што су Русија, Молдавија, Украјина, смањила се и дужина живота. За већину становништва социјални показатељи транзиције, нарочито у почетним фазама, у многим аспектима подсећали су на рестаурацију „дивљег капитализма“ у 19. веку. Нестају синдикати, удружења, колективни заштитници интереса, односно, како каже Бурдије „*доводе у питање све колективне структуре* које могу да буду препрека логици чистог тржишта“ (Bourdieu, 2019, стр. 129-130). Радништво, од носиоца развоја, постало је прекобројна категорија. Главни губитници у транзицији су, поред радника, средњи слојеви, који се раслојавају, растапају и пропадају. На делу су процеси производње масовне незапослености, сиромаштва, социјалне беде.

¹¹ Питањем транзиције, као сложеног и комплексног средишта свих аспеката индивидуалног и друштвеног живота, феномену који најдиректније утиче на садашњост, али и на будућност једног народа бавили су се бројни аутори у свету и код нас. Када је реч о нашим ауторима, Вера Вратуша у својој књизи *Транзиција – одакле и куда*, даје систематичан преглед свих домаћих аутора који су се бавили овим феноменом. Само у нашој средини и само у периоду од последње деценије двадесетог века до краја 2011. године, домаћи аутори су објавили укупно 87 монографија са изразом транзиција у наслову својих студија. У овај збир од 87 монографија које у наслову имају кључну реч „транзиција“ објављених у Србији, није укључен позамашан број (54) тематских зборника текстова посвећених теми транзиције (Vratuša, 2012, стр. 17- 21).

Неолиберални капитализам декларивно, мада суштински му то није била ни намера, преузима формулу (идеју) социјализма и шири обећање о највећем добру за што већи број људи. У пракси, десило се супротно, успео је да већину људи како на националном тако и на глобалном плану „упрегне“ у јарам колототечине у којој већина ради за интересе мањине. Како и на који начин у томе успева? Спектаклом, који организовано, путем медија, мути свест већине, тако да она није у стању да то схвати. Вешти „рибари људских душа“ (Ђ. Шушњић) у служби система имају за циљ масовну производњу отуђених појединаца, који би такав „најбољи од свих могућих светова“ доживљавали и прихватили као свој. То на најбољи начин објашњава Ги Дебор (Guy Debord) у свом капиталном делу *Друштво спектакла*.

„У свим посебним аспектима – вестима, пропаганди, реклами, забави – спектакл представља владајући облик живота. То је све присутна афирмација већ начињених избора, како у области производње, тако и у области потрошње везане за ту производњу. И облик и садржај спектакла служе као потпуно оправдање услова и циљева постојећег система“ (Debord, 2003, str. 83).

Појединцу се континуирано намеће идеја да је индивидуално ја важније од колективног. Отуда нико више не брине за опште добро, опште благостање. Отменост, учитивост, племенитост, солидарност..., само су терет за егоистично Ја, чији је основни циљ трка за индивидуалним задовољством. Живот постаје бесмислен, а ко нема смисла онда животни циљ човека постаје бадаваџијско уживање.

Уместо социјализма који је срушен и обећане државе благостања на делу имамо (пре)окренути социјализам. Некада су економисти маргиналистичке оријентације профит дефинисали као накнаду за ризик. У (пре)окренутом социјализму који је инсталиран од моћног финасијског сектора, корпорација и банака губитак, финасијских фирми је социјализован. Порески обвезници уз „благослов државе“ (боље речено оних који су приватизовали државу и који профит деле са онима који су их и довели ту где јесу), субвенционисту приватни капитал. На тај начин поставка капитализма као идеје, на којој је заснивао свој легитимитет, као најбољи могући систем и самим тим да се са њом достиже „крај историје“ (Фукујама), да трка богатих за профитом доводи до општег друштвеног напретка (повећања броја запослених, већих плата, уопште друштвеног богатства), показује се као нетачна и за многе земље које су слепо следиле ову идеологију и - погубна. Тако се показује да је транзиција, утемељена на неолиберализму, као доминатној идеологији глобализације, постала неоимперијална и неоколонијална, „односно постала је неоколонијализам у којем је (не)колонија држава деиндустријализације, у суштини држава која има дозволу да производи само сировине“ (Reinert, 2006, str. 123). (Пре)окренути социјализам је са реалним социјализмом сличан и по ауторитаризму. Формално се промовишу слободе а суштински се одржава ауторитарни систем. У оба система се званична идеологија не доводи у питање, социјализам се заснива на идеји да је социјалистичка теорија „научна истина“, која, ће се када се стекну одговарајући услови, и неминовно остварити. Неолиберализам који такође на сва звона објављује владавину права, афирмацију људских слобода, а који се суштински заснива на принципу (пре)окренутог тоталитаризма, идеологију неолиберализма проглашава за врхунац развоја идеје „напредовања ка слободи“.

Ка закључку

У историји развоја људског друштва било је различитих видова тоталитаризма. Али се чини да је овај капиталистички најгори облик јер је, прогласивши новац као мерило свих вредности, потпуно комерцијализовао природу и друштво чиме је сваки део планете и сваки сегмент друштвеног и индивидуалног живота постао саставни део деструктивне капиталистичке репродукције. Фукујама, један од промотера таквог капитализма ипак схвата његову погубност и пише

„Данашњи песимизам с обзиром на могућност прогреса у историји настао је из две одвојене, али паралелне кризе: кризе политике 20. века и интелектуалне кризе западног рационализма. Прва је убила десетине милиона људи, а стотине милиона приморала да живе у новим, бруталнијим облицима промотера таквог ропства. Друга је оставила либералну демократију без интелектуалних ресурса којима се она брани. Ове две кризе су међузависне и не могу се разумети одвојено“ (Fukuyama, 2002, str. 41).

Стварање оваквог поретка у први план ставља питање праведности и правде. Висока неједнакост великим делом одстрањује људе из потпуне партиципације у доступности друштвеним вредностима. Могућности оних који су на врху пирамиде и оних који су на дну, а као што видимо ови други су у знатно већем броју, веома су различите, од образовања и наслеђа до друштвеног капитала, које богати обезбеђују свом потомству. Наравно, то утиче на међугенерациску мобилност и ствара тенденцију претрајавања оваквог стања у наредним генерацијама. Такође, овакво стање има и политичке последице. Богати имају више политичке моћи и користе се том политичком моћи да заступају сопствене интересе и да утврде свој релативни положај у друштву. То значи да се све негативне последице настале услед искључења и изостанка једнакости прилика, јачају и утврђују се као трајне (барем док их велики друштвени потреси не продрмају). Како би се борили против појаве таквог земљотреса, богати морају да постану безбедни и отпорни на „освајаче“, што води ка политици сукобљавања и уништава друштвену кохезију.

Савремени капиталистички тоталитаризам заснива се на деструктивном нихилизму: он уништава како идеју трансценденције, тако и идеју будућности и самим тим могућност да се успостави критичка дистанца према постојећем свету. Док је капитализам био у фази настајања он је производио визионарску свест која није само отварала простор за развој капитализма, већ и за његово превазилажење. Постајући тоталитарни деструктивни поредак, капитализам се обрачунава с визионарском свешћу и ствара тоталитарну позитивистичку свест којој одговара идеја о „крају историје“ и „последњем човеку“ (Fukuyama, 2002). „Демократија је друго име за крај историје. Морамо да поново измислимо социјализам.“ Овом изјавом је Уго Чавез (Hugo Chavez), председник Венецуеле, на свом завршном говору на Светском социјалном форуму у Порто Алегреу у Бразилу, јануара 2005. године, уздрмао активисте. „То не сме бити врста социјализма попут оног који смо видели у Совјетском Савезу“, нагласио је „али ће изнићи како будемо развијали нове системе, засноване на сарадњи, а не конкуренцији“. Чавез је тврдио да уколико желимо да ставимо тачку на сиромаштво већине светске популације, капитализам мора да буде превазиђен.

„Али не смемо прибећи државном капитализму, јер би то представљало исту изопаченост као Совјетски Савез. Морамо повратити социјализам као тезу, пројекат

и пут, и то нови тип социјализма, хуманистички, онај који ставља људе, а не машине или државу испред свега“ (prema Lebowitz, 2006, стр. 109).

Према томе, визија новог праведнијег друштва, звали га ми социјализам, држава благостања или неким новим именом, треба да иде ка томе да уместо квантитативне експанзије средстава за производњу или државне регулативе, људска бића морају да буду у центру новог друштва. Ако су, како пише И. Волерстин, 1989. године историјски пропали и ауторитарни социјализам и класични либерализам, решење је, како је аргументовано изнето у тврдњи академика Михала Марковића, у једном мешовитом моделу – социјал-демократског друштва, у коме има елемената и либерализма и социјализма (Marković & Milošević, 1990, стр. 150). Вјеран Катунарић у својој студији *Свјетски анигибарбарус*, наспрот неолибералном барбаризму и новом миту о безалтернативности капитализма, пише о путевима и могућностима остваривања будућег социјализма (о економској, културној и виртуелној демократији), подвлачећи да је „и социјализам, као друштво, могућ само ако људи верују у властите снаге и истодобно одбаце сва империјалистичка разуверавања у ту могућност“ (Katunarić, 2013, стр 7). Године 1985, Ернест Мандел је објавио чланак *Актуелности социјализма* у коме је дефинисао циљеве којима теже његове присталице: то

„није ни рај на земљи (...) нити стварање савршене хармоније између појединца и друштва или између људи и природе. Није реч ни о 'крају историје', нити о крају контрадикција, које су одлика људске егзистенције. Циљеви којима теже присталице социјализма су заправо прилично скромни: решавање шест или седам контрадикција које су вековима изазивале људску патњу масивних размера – експлоатација и тлачење човека од стране човека, ратови и насиље између људи морају се окончати. Глад и неједнакост морају се укинути заувек. Институционализованој и систематичној дискриминацији жена, раса, етничких група, националних и верских мањина, сматраних „инфериорним“, мора доћи крај. Не сме бити нових економских и еколошких криза“ (Mandel, 1985, стр. 147).

Према томе, без обзира, како истиче Џоди Дин, што је “комунистички хоризонт данас замрачен, он није изгубљен. Комунизам се поново јавља као магнет за политичку енергију зато што је алтернатива капитализму” (Dean, 2014, стр. 15).

Критикујући Френсиса Фукујаму, Нил Фергусон констатује да је 1989. године

„могао одважно да предсказује безочну победу економског и политичког либерализма, тријумф Запада и да за крајњу тачку човекове идеолошке еволуције прогласи универзализацију западне либералне демократије као коначног облика владавине људи. Колико другачије данас изгледа тај свет. Економски либерализам један је укаљани бренд, док заступници државног капитализма у Кини и другде отворено исмевају западну демократију. Запад стагнира, али не само економски“ (Ferguson, 2016, стр. 7).

Оно што се дешава на почетку новог миленијума даје наду за нови оптимизам да свет уместо ка крају историје и идеологије иде ка новој историји и новим идеологијама.

Andon G. Kostadinović¹
University “Union - Nikola Tesla”
Faculty of Law, Security and Management “Car Konstantin”
Niš (Serbia)

Petar M. Anđelković²
University of Pristina with temporary
Head Office in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy, Department of Sociology
Kosovska Mitrovica (Serbia)

TRANSITION: FROM SOCIALISM TO INVERTED SOCIALISM³

(*Translation In Extenso*)

Abstract: There are principles in the world by which everything happens, by which the world works. This applies to both natural and social phenomena. However, it happens that these principles are inverted into something completely different. It is also often the case, in order to hide the true essence, that new names for phenomena or processes that obscure things and hide the right intentions are invented. The best example of how this works in practice can be seen in the examples of totalitarianism and democracy. The principle of totalitarianism is based on an authoritarian system of government, unlimited power of the leader, aggressive expansionism and control of the state. In its original meaning, democracy (the rule of the people - the majority) is the opposite of totalitarianism. However, do we have the true rule of the people today, or is there just a new form of totalitarianism behind that phrase? Every period, including this one today, imposes some general ideas that preoccupy people and nations. One such example is the mundialist idea of organizing a “world without borders” as a whole into which individual peoples and states are immersed. A process called transition has been imposed as a by-product of globalization and a mandatory pattern for former socialist countries. Therefore, Wallerstein is right in saying that the whole world is in a situation of “a kind of global transition”. A large number of papers have been written in an effort to explain these processes. One of the discourses that can explain the “global transition” is the principle of *inverted socialism*. Namely, if socialism is based on the idea of social justice, that is, the distribution of social wealth to as many members of society as possible, the inverted socialism operates on the principle of profit privatization, and the socialization of losses at all levels. Globally, the rich (2%) are becoming richer and the majority of the population is becoming poorer. As a result of such a process, instead of a harmonious future, as Fukuyama predicted, there is the death of the welfare state on the one hand, and the socialization of losses on the other

¹ dekan@konstantinveliki.edu.rs

² profapetar@gmail.com

³ The paper is the result of research on project III 47023 *Kosovo and Metohija between National Identity and Eurointegrations*, funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

(the best example is the world financial crisis and bank rehabilitation by the states - of course at the expense of the people). Therefore, both globally and locally, it is time for a new Marx and a new true rather than inverted socialism.

Keywords: Socialism, capitalism, transition, inverted socialism.

Introduction - Towards a Just Society?

From the very beginning of time, ever since man became aware of his sociability, humanity has been dreaming of a just society. Many different ideas and theories (from theological to scientific ones, from Plato's ideal state, Marx's idea of communism, to the idea of the welfare state) have been presented as to what a just society should look like and how it should be. There have also been various practical attempts (from Plato's to socialists') to put the ideas of a just society into action. All these attempts ended in failure, especially revolutionary ones. Does this mean that this dream is a utopia and should be rejected forever?

The post-war (post-WW2) development of Europe could be roughly divided into two stages: the welfare state period (New Deal Europe, welfare states, block divisions, and détente); the second period from the fall of the Berlin Wall to the present: high expectations and illusions, the unification of Germany, acceptance of the Anglo-Saxon model of neoliberal development, the repression of the welfare state, the strengthening of social regional North-South inequalities, the rise of the new fascism. After the Second World War, there was a significant rise of Western Europe, primarily based on the realization of the New Deal project, as well as the social democratic model of development. A historical compromise was made on the platform of social partnership of labor and capital, countries were restored, and a welfare state was built. This was the beginning of economic progress, social and participatory democracy, the economic rise of Western Europe, the strengthening of the influence of labor forces and the democratization of the decision-making system in the economic and political life of the countries of Western and Northern Europe and Scandinavia. Along with the strengthening of the economic position, social and political rights of employees increased. There was a strong social democratic movement (labor-union and civic) that led to a radical transformation of society. Parallel to the development of parliamentary democracy institutions, enterprises have developed institutions of participatory democracy and various forms of workers' management and participation appeared (workers' councils, factory committees, trade unions). In the wake of these changes, numerous changes in labor and social legislation have been made to the benefit of employees; in terms of expanding social and work safety institutions; raising the standard of living of numerous marginalized groups and integrating them into global society. The rise of the welfare state, that is, of socio-national capitalism, as it is often called, has contributed to the reduction of social distances between social classes. It is safe to say that Europe, after WW2, led by the social democratic parties of Willy Brandt, Olof Palme, and others, played a progressive and peacemaking political part in global relations worldwide and became a role model for a progressive and humane society.

However, since 1980, neoliberals have assumed dominance and, in the name of the philosophy of market fundamentalism and the "profit above man" ideology, they have rad-

ically destroyed the welfare state institutions.⁴ With the implosion of socialism⁵ in 1989, this process was accelerated even further, and this wave brought the destruction of the welfare state institutions and its suppression in the world, first, in post-socialist countries and then in the European Union. Namely, neo-liberals – “as market bandits” and technocratic managers - thought that the welfare state was economically irrational, parasitic, and that in the name of corporate logic of efficiency and development, it needed restructuring.

“Neo-liberal market fundamentalism has always been a political doctrine that has served certain interests. It has never been validated in economic theory. It is now clear that it has not been confirmed by historical practice. Drawing lessons from this can be a ray of light among the thick clouds that have loomed over the global economy” (Dušanić, 2008, p. 34).

On the character of market fundamentalism, as the dominant paradigm of the West, Bourdieu, among others, wrote that it wants to “establish a Darwinian struggle against all, and cynicism as the norm of all practices” (Mitrović, 2019c, p. 16). The social-democratic movement was suppressed, leaving the labor-union movement on the defensive without its

⁴ The great turn that started in the 1980s in the West, first in the United States - from the development of the real economy to the philosophy of market fundamentalism, is best illustrated by Naomi Klein in her study, *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism* (Klein, 2007). It represents the spreading of a new ideology that has transformed into a new doctrine and predatory ideology of social Darwinization and recolonization of the world, which, in synergy with the processes of asymmetric globalization/globalism, will produce a model of “disaster capitalism”, the rise of the financial bourgeoisie as a hyperclass and the global domination of the United States. In this context, a monopoly global order/the new world order began to develop, as a kind of coalition of the mega-capital oligarchs, the financial bourgeoisie, the world plutocracy, the politocracy, the media magnates and the NATO military alliance. The causes of such a radical reorientation are conditioned by the crisis of the capitalist mode of production, and by the attempt to draw extra profit through the game of “cash counterfeiters”, embodied in the USA above all, on the world financial market, to achieve economic, social and political domination, recolonization of resources and protectorization of the world. This doctrine was born in the laboratories of the Economics Institute of the renowned Chicago School, and its basic determinants are contained in the imperatives: radicalization of privatization, deregulation, liberalization and cuts to public spending, which opened the way to the breakdown of social capitalism and the rise of disaster capitalism. Then, after this model was accepted by Reagan and Thatcher, it transformed into the Anglo-Saxon state ideology of the new right, on the path of neo-imperial conquest of the world and the installation of a new world order.

⁵ When we talk about the collapse (implosion) of socialism, then, first of all, we are referring to the collapse of a model of organization of economic and social life. If socialism is defined as a critique of social practice, then it can be argued that it did not even exist in the so-called socialist countries (countries of true socialism). Perhaps, as Marcuse put it long ago, “the transition to socialism is not on the agenda today, because we are living in a period of preventive counter-revolution” (Marcuse, 1978, pp. 49-50), but this idea remains the dream of the progressive part of humanity. So, we could say that it is a dead and insidious socialist practice that has misinterpreted the idea of socialism but the idea of socialism still lives on. Lj. Mitrović writes the following on this topic: “Volunteerist accelerations of history led to the victory of the Jacobin/Blanquist concept of revolution, and hypertrophy of violence, and ultimately to the prevalence of the totalitarian role of the state: which, from the dictatorship of the proletariat, had degenerated into a dictatorship of the bureaucracy over the proletariat (Trotsky wrote about this metamorphosis in “The Revolution Betrayed”, Đilas in “The New Class”, and Duverger in “Democracy Without the People” (Mitrović, 2019a, p. 42).

true representatives in the age of globalization. Across Europe, the processes of historical neo-conservative ideology in economics, politics, and culture have become dominant, which has produced the socio-Darwinization of social relations in the form of strengthening divisions, conflicts and spreading wars across the world. The EU is increasingly being split into the “Europe of bankers and the Europe of workers” (Mitrović, 2019c, p. 31). The Europe of the rich, the selfish and the ruthless (the “North”), through various forms of forced transition and so-called structural reforms, has lured the countries of the European south into debt, is now tightening the debt loop around the necks of peoples and citizens; imposing rigorous austerity measures and further indebtedness. Thus, the southern part of Europe - the dependent societies of peripheral capitalism - is more and more in a position of neo-colonial slavery.⁶

Liberalism and Democracy

Democracy as a form of political structure is the heritage of traditional society and has its roots in ancient Greece. It is a political form in which social and individual problems are manifested and solved most openly. It is primarily reflected in the law, equality and freedom of individuals and social groups who choose to participate in the building of the normative structure of society, directly or through representatives, thereby affecting the constant changeability of reality. Tocqueville also noted this in the book *Democracy in America*, where he states, among other things, that “agitation and instability are due to the nature of democratic republics, just as immobility and sleep form the law of absolute monarchies.” (Tocqueville, 1990, p. 45). The essence of democracy is that it is not important who is in power, but that the authorities are changeable.

We link liberalism as a doctrine to modernism and the rise of Western capitalism, which is spreading a new ideology, especially through the theory of the “end of history”, accompanied by political power, and which tends to dominate the world. With the fall of the Berlin Wall, the basic objective of liberal ideology has not yet been achieved. This objective, according to Jacques Attali (Attali, 2010), is to create a world society that will be unique and homogeneous. This will be achieved by using money as the universal equivalent of trade value, since money allows all things (including intangible ones) to be ex-

⁶ Some of the authors from our area who wrote about the neoliberal strategy in Serbia being implemented in the form of dependent modernization and producing peripheral capitalism and who should be especially emphasized are the following: Silvano Bolčić writes about transition as a difficult transition from a command economy to a market economy and entrepreneurial society (Bolčić, 1994). Mitrović writes about the strategy of dependent modernization - the path to sub-development: the peripheralization of economy, society and culture, that is, the transition without social responsibility and the creation of dependent societies of peripheral capitalism (Mitrović, 2009). Miroslav Pečujlić writes about transition as a form of peripheralization of economy, society and culture (Pečujlić 1997), Zoran Vidojević talks about transition as a historical restoration and societies of transit identity (Vidojević, 1997), Zagorka Golubović writes about the transition intersection of post-socialist societies, and that “the transition in post-socialist societies is much more like an ideologically ill-conceived improvisation (on the principle of trial and error) than an elaborate socio-economic and political project that leads to a radical change in the social system, and not only towards the overthrow of the former regime” (Golubović, 2005). An interesting definition of transition is also found in the work of Uroš Šuvaković, who believes that it “represents a special case of a counter-revolution with a delayed effect of 70 to 45 years” (Šuvaković, 2014, p. 18). One of the most consistent critics of transition in Serbia, Jovan Dušanić, an economist, defines transition in Serbia as a “squanderer economy” (Dušanić, 2008).

pressed in the most rational way. That is, the goal is to create a market-based, global-scale mass society in which the citizen is reduced to an abstract individual and replaced by a mass. It's only then that history will be buried. In order to achieve this goal, liberalism succeeded in defeating all competing political ideologies of the twentieth century and removing them from the historical scene: Nazism, fascism (including Franco's national trade unionism, Perón's Justicialism, Salazar's corporate fascism, etc.) and finally socialism (including communism and social democracy). The fall of the Berlin Wall is a symbol of the end of a historical period in which ideologies struggled to dominate history. However, the victory of liberalism also marks the beginning of another epoch which is yet to be named, of which a definitive rejection of democracy is the defining characteristic.

An important characteristic of liberalism is reflected in the fact that it operates not only in individual countries, but also on a global scale. Namely, since its inception, liberalism has developed a society against the state, emphasizing the importance of the plurality of society as the only possible way of seizing power from the state. In a new, civil society, new social power-groups are strengthening through finances, the media, they are masters of military-security organizations, especially multinational corporations, and seek to operationalize those powers by influencing and governing the state. Thus, liberalism, although formally swearing by democracy, historically, philosophically, politically and economically represents a category that is completely contrary to democracy. If democracy is based on the rule of the collective interests over the private, liberalism is the rule of the private over the collective; if democracy is primarily concerned with the political sphere and the governance over the community, then liberalism is concerned with securing the economic freedom of the individual; and, finally, if democracy is a form of political structure that originated in traditional society and that ties itself to the people and later to the nation, then liberalism is a doctrine that completely, nihilistically rejects institutions belonging to the political and cultural history of the nation, developing a society where everything is a commodity, where true demos is a nuisance.

We can best see that democracy and liberalism are two opposing phenomena, that is, that liberalism is the inverse of democracy, if we have two things in mind: first, if we properly understand the original meaning of the concept of democracy, especially the concept of the people, and second, if we understand the concept of common interest. Etymologically speaking, the word democracy comes from the Greek word *demos* (people) and *kratein* (rule, power). A literal translation would be that democracy is the rule of the people, the rule of the conscious *demos*.⁷ It is important to keep in mind what the ancient Greeks meant by the term *demos*? They understood *demos* as a nation, i.e. as people living in a certain territory (*polis*) who are connected by historical, social and ethnic relations and relationships. The concept of *demos* in the ancient Greece is contrasted with the term - *laos* under which they denoted the entire population, regardless of whether or not there was a connection with the tradition and culture of the area (*polis*). Therefore, democracy was understood not as the participation of all individuals in governing the state, but as the participation of only those characterized by same properties, that is, those in communion. More importantly, the ancient Greeks knew very well that the concept of the common interest was very important for *demos*, for governing the country and for the functioning of democracy. In this regard, Aristotle spoke of

⁷ Of course, it should be noted that, in antiquity, only male slave owners and free artisans had the right to vote (conscious *demos*), and that slaves were only "living tools" (Aristotle).

governments that can be either good or bad, regardless of whether they represent a monarchy, aristocracy or politeia, and which are permanently transformed from being good to bad because of the internal weaknesses and limitations of each of them. The basic criterion for this is the rule of law and the concern for the common interest, i.e. general benefit, because “governments which have a regard to the common interest are constituted in accordance with strict principles of justice, and are therefore true forms” (Aristotle, 1960, p. 83). If the principle of the common interest is lost, these are bad governments that represent deviances (tyranny as the deviation of monarchy, oligarchy as the denial of aristocracy and democracy as the negation of politeia). But Aristotle sees democracy as the least bad among these bad forms of government, because he realizes that there are neither ideally bad nor ideally good ones, but that every system must be viewed through a certain period of its development. Thus, governments can operate between politeia and democracy; it is important that laws govern, “where the laws have no authority, there is no constitution” (Aristotle, 1960, p. 125). The conclusion is clear: the original understanding of democracy necessarily referred only to like-minded communities, collectivities, histories and cultures, and democracy could only develop on the concept of the common interest, the fight for justice and panhumanism. Thus, according to the original understanding of democracy, democracy is tied to one state (polis) in which demos has historically evolved, while on the other hand, there can be no universal theory with a universal recipe. Also, democracy cannot exist without the principle of the common interest.

If we now observe the principles of liberalism, we can clearly see that they are diametrically opposed to the original principles of democracy. First of all, liberalism is a doctrine that completely, nihilistically rejects institutions belonging to the political and cultural history of the nation, developing a society where everything is a commodity, with true demos being a nuisance.

“In the intention to remove peoples, nations and sovereign states lies the main attribute of the idea of mondialization and/or globalization, an idea whose embodiment and representative is a new polymorphic power emerging on a planetary plane. It is intended to deprive democracy of its scope and action” (Taguieff, 2010, p. 12).

Historically, during the nineteenth and twentieth centuries, liberals together with other political ideologies, and thus with democracy, regardless of their differences or total opposition, achieved the mixing of societies and, at first glance, developed societies in Western countries. Why this happened and what is the background of that process will be best explained by Wallerstein.

“Throughout the nineteenth century, liberalism was forced to ‘strengthen the state structure’ by democratic values. Why? The key answer lies in the fact that the increasingly dangerous working class needed to be integrated into society by granting universal suffrage, but also by integrating into a single national political process in such a way that the working class did not pose a threat to the functioning of the world capitalist economy” (Wallerstein, 2005, p. 90).

However, the time has shown that the creation of both national and welfare states, that is, the acceptance of democratic tendencies by liberals, was only a stage in the development of liberalism and its path to a global market society where everything is a mere commodity. Socialist, national, and democratic tendencies, especially after WW2, have

only been exploited in order for the liberals to gradually abolish the welfare state and nation-state, striving not only to maximize profits in the “core” states, but above all, to build a global society where there is no room for expression of demos, neither in social-distributive nor in ethnic-cultural or political terms. The aim is to realize a project of a world free market in which only atomized individuals would exist as well as groups formed on the principle of different expressions of individualism, without any ethno-cultural, social and political characteristics (values, identities).

This process of abolishing democracy has been particularly accelerated after the fall of the Berlin Wall, and the “end of ideologies”, when liberalism was liberated of other political ideologies. Alexander Zinoviev wrote about this in particular, comparing such a system with a one-party system in the former socialist countries. Namely, the first feature of such a system is that there is a merging of politics and governance, that is, leading party activists, i.e. politicians, became part of the ruling class both in the state and in the economy the same as “in the state apparatuses of communist countries”. Zinoviev points out that politicians became associates of the concern, occupying positions that are not political at all.

“Some kind of big party cartels and cliques of professional politicians are being formed. They decide who will occupy what positions in institutions where the government has access ... Parties and cliques turn the state into their prey, into the source of all kinds of life benefits” (Zinoviev, 2002, p. 125).

In this new situation, everyone has betrayed democracy (and the working class in the broadest sense of the term) from the intellectual elite to the political elites of both those on the left and those of the right.⁸ In such a situation, the elections lost their former democratic character, because they were reduced not to the realization of the idea of democracy, but to the election of persons to the authorities for an indefinitely long period. The elite in power, who are more in the service of corporate capital than their people,⁹

⁸ The best proof of this statement is found on the example of socialists’ vote for the Labor Law in Serbia, however, this also applies to all other former socialist countries which, instead of being on the side of workers’ rights, are entirely on the side of employers, especially those from other countries. “In the transition countries, the Left has not only experienced a withdrawal, but has begun to opportunistically transform into ‘liberal’ and ‘progressive’ parties. Changing party affiliations, it has experienced a kind of proselytism” (Mitrović, 2019b, p. 111). Also, as stated by Nada Novaković who studies workers’ strikes, it is indicative that in the “transition” in Serbia after 2000 “none of the registered 118 political parties advocated for the protection of authentic workers’ interests.” (Novaković, 2017, p. 62)

⁹ Many authors have written about this and Mills, being among the first, in his work *The Power Elite* states that corporate capitalism, through a system of monopoly corporations, produces a civilization in which there is a triumph of mass alienation of man from man. Specifically, citizens become consumers without any other identities (non-citizens). The people, i.e. the demos, become the mass, and the small circle of owners - the elite. Mills states that corporatism has conditioned a situation in which, for the ones in power, a citizen represents nothing but the possession of citizenship and the possession of legal age to vote in elections. Nowadays, in modern society, these corporate liberal elites have acquired new characteristics, but they have expanded with new intellectual layers. The main product of corporate liberalism, therefore, is the society of the masses as a substitute for the society of citizens in demos (Mills, 1998). American author Christopher Lasch writes about a new kind of elite that rules liberal societies today. Analyzing US elites, Lasch states that they are identical in all liberal countries and that they are cosmopolitan in comparison to the old national elites. These

explain the inequalities and their growth instead of reduction through the principle that some people (who are more capable) have better and some have worse luck in the market of equal opportunities and that no one has the right to envy a successful person and that it is not moral to do so. As in the world, this has also been the case with Serbian democracy. “Serbian democracy, as it is now functioning, does not serve the citizens. Its purpose is to successfully secure only the protection of the colonial interests and the interests of the comprador economic and political elites.” (Katić, 2019, p. 17)

From the Welfare State to Inverted Socialism

the famous German philosopher Hegel understood history as a constant progression of the absolute idea to freedom. Is that right? What is happening today with freedom and democracy in the modern world, is the world essentially moving towards greater freedoms and rights, or is this just formally expressed on paper? Many prominent intellectuals from both the West and the East have long been talking about the crisis of democracy and the abuses of rights and freedoms in a modern world that is increasingly totalitarian. This is especially evident in the works: Naomi Klein - *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*, as well as - *The American Imperial Project, What We Say Goes: Conversations on U.S. Power in a Changing World*, Naomi Wolf - *The End of America: Letter of Warning to a Young Patriot* about ten steps to fascism, Arianna Huffington - *Right Is Wrong: How the Lunatic Fringe Hijacked America, Shredded the Constitution, and Made Us All Less Safe*, Chris Hedges - *Empire of Illusion: The End of Literacy and the Triumph of Spectacle*, etc. However, it seems that these ideas were best systematized by Sheldon Wolin in the book *Democracy Incorporated: Managed Democracy and the Specter of Inverted Totalitarianism*. Wolin believes that no matter how much the world today hides behind human rights and calls for democracy, it actually operates on the principle of (re)totalitarianism. The author, otherwise a professor of political philosophy, warns in his book that the current system of government in the United States

include “not just corporate managers, but all professions that produce and manipulate information”. This is a “new, cerebral aristocracy” whose “living incomes”, unlike of the members of the previous ruling elites, “do not rely so heavily on ownership” but to “information manipulation and professional expertise”. They are connected by a world of “abstract concepts and symbols that range from stock market prices to visuals created by Hollywood and Madison Avenue, and that specialize in the interpretation and use of symbolic information”. In addition to cosmopolitanism and the world of symbols, an important characteristic of this elite is that it is apparently left-wing in ideological terms. In addition to belonging to the highest strata of the society in terms of income and being in alliance with the financial, industrial lobbies, i.e. the economic liberals, the leftist involvement of the new elite consists in dealing with “social issues” such as: gender discrimination, homophobia, sexism, transsexuality, etc., i.e. the issues arising from the different manifestations of individualism. Social issues, inequality, impoverishment of the population, crisis of the family, enormous increase of violence, reduction of general culture and so on are not close to these elites. Most importantly, the new elite is highly non-national, abstracted from any identity related to ethno-culture, tradition, history, customs, etc. They understand national interest only through the realization of geopolitical pretensions to supposedly illiberal parts of the world (as a rule, rich in raw materials), but also under the guise of human rights and freedoms. (Lasch, 1996). When it comes to domestic authors, special mention should be paid to Slobodan Antonić and his book *Elite, Citizens and the Weak State*, published by Službeni glasnik (Antonić, 2009), as well as a series of articles on the colonial establishment in Serbia published on the State of Things website: <https://stanjestvari.com/>

has the same aspiration as Nazism, which is the pursuit of absolute power and domination. Wolin believes that an inverted totalitarianism is at work, of course disguised by other methods which are primarily reflected in the fact that totalitarianism does not revolve around a charismatic leader, but rather finds its expression in the anonymity of the corporate state. Wolin bases his thesis that the inverted totalitarianism that dominates the USA today is the inverted form of classical totalitarianism on three points: in classical totalitarianism, the state governs the economic system and in the inverted totalitarianism this is done by corporations, which of course dominate the political life as well and govern the state through lobbying. The government actually acts as a servant to large corporations and this is portrayed as “normal” and not corruption. The aim of inverted totalitarianism is to make the majority of the population be in a state of constant disinterest in political processes. This is best seen in the low turnout because the people lose confidence in every government. Totalitarian systems openly deny democracy; the US formally promotes it and even imposes it (sometimes by force) on other states of the world (Wolin, 2008).

Such a “democracy”, emerging from neo-liberalism, is securing its global implementation and presence with political, economic and any other form of domination. Eastern European neo-liberalism bears a great, if not crucial, responsibility for the crisis of democracy by narrowing its content (which threatens its essence), and thus diminishing the trust in it. Obviously, the enthusiasm with which they set out for transition was not the possession of some rational thinking, of a new invention that would benefit society and individuals.

“If globalization has failed to reduce poverty, it has not been able to provide stability either ... but for millions of people, globalization is not functional. Many, in fact, got into a more difficult economic situation because they could see their jobs collapse and their lives become more precarious. They felt much more powerless against forces beyond their control. They experienced this as if their democracies were being undermined and their cultures were being destroyed” (Stiglitz, 2002, p. 257).

Neoliberalism represents the ultra-right ideology and strategy of social development. According to Bourdieu, this neoliberal utopia, among other things, “tends to be embodied in the reality of a kind of infernal machine, its necessity felt even by the dominant themselves...” (Bourdieu, 2019, str. 133). The effectiveness of the welfare state model is reflected not only in the establishment of a functioning market, but also in the equitable redistribution of social wealth. The balance between the two poles – the market and the social pole - has brought a balanced development and resolution of social conflicts to the countries of Western and Central Europe, and the longest period of peace and prosperity to Europe. However, in the 1980s, with reforms embodied by Margaret Thatcher and Ronald Reagan, instead of the state’s significant role before, the neoliberal model offered deregulation and privatization, monopoly and speculation. The illusion lasted until the artificially inflated financial sector burst like a balloon in 2008. Financial capitalism has collapsed. At that time, one could see the principle of inverted socialism, when the political leaders of the capitalist world decided to save the financial sector by resorting to financing bank and corporate debts and losses. Bank losses were, of course, taken care of at the expense of the welfare state.¹⁰ The result was the death of the welfare state on the one hand, and the nationalization or socialization of bank losses on the other.

¹⁰ “By mid-2009, the US government had given \$ 8.5 trillion in aid to its shaky financial system, \$ 5.8 trillion of which was intended for the Federal Reserve loans, credit guarantees and asset

Inverted Socialism on the Global Plan

Asymmetric globalization has degenerated into globalism/the new world order; the project and practice of new inequalities in the world. This model of development has begun to produce and globalize the crisis in the modern world. It is not only financial but universal. Its focal syndrome lies in the character of the modern capitalist mode of production, in the contradiction between the social character of production and the private-property mode of appropriation; therefore, between the new productive forces of the world and their actors and the capitalist production relations, between the rich/predatory minority and the vast majority of the exploited population, impoverished and indebted humanity; between the practice of appropriation/privatization of profits and the socialization of losses. We are confronted with the harsh reality of contemporary global capitalism, in which the rich are getting richer and the poor are getting poorer. Today, 2% of the world's richest people own more than half of the world's wealth. "So the average income of managers relative to workers in American industry in 1980 was 43 times higher and today it is 411 times higher." (Klein, 2008, p. 437) Namely, during the current crisis, 1% of the population continued to increase their profits, while the remaining 99% were at a loss. "Between 1980 and 2007, the income of the richest 1% increased by as much as 197% and it reached the historic high, as in 1928 on the eve of the great economic crisis in the world" (Šuković, 2013, p. 44). Along with the enormous growth of social inequalities, inequalities in the system of distribution of political and symbolic power also grew. The fact that globalization, based on the neo-liberal myth, is a new utopia behind the exploitation without limits and restriction was affirmed by Bourdieu stating that "globalization is not homogenization; on the contrary, it is the extension of the hold of a small number of dominant nations over the whole set of national financial markets." (Bourdieu, 2019, str. 75). From such relationships, many contradictions multiply, expanding the fields of conflict, the social and possible global war between the poor majority - the "lumpen planet" and the "golden billion" minority of humanity. In addition to social dimensions, this conflict has geopolitical, geo-economic and ecological dimensions. It is increasingly turning into a conflict over the geopolitics of resources and the survival of the planet; and in the future, about winning the power in the cosmos and managing its resources.

The problem of economic, social, political, cultural and regional inequalities in the era of globalization and neoliberalism has been addressed by many authors, including a Nobel laureate Joseph Stiglitz, economist Eric Rainer and French economist Thomas Piketty. In the study *Capital in the Twenty-First Century*, Thomas Piketty illustrates the rise of economic and social inequalities in the modern world. Namely, he shows that with the transition to the neoliberal development strategy in the era of global financial capitalism

purchase schemes; \$ 2 trillion was intended for other schemes and \$ 700 billion for the Troubled Asset Relief Program (TARP), a new 'public-private partnership' aimed at acquiring 'toxic' assets from banks. It should be noted that the funds allocated by the United States government to the financial sector amounted to two-thirds of GDP. The size of the UK Bank Assistance Package was \$ 2.12 trillion (£ 1.22 trillion) or 87% of GDP, of which £ 585 billion was for asset protection, £ 300 billion for bank guarantees, £ 185 billion for central bank loans. £ 94 billion for the bailouts of five banking institutions (Royal Bank of Scotland - RBS, Lloyds TSB, Halifax Bank of Scotland - HBOS, Northern Rock and Bradford & Bingley), £ 50 billion for The Bank of England's purchase of corporate debt and £ 10 billion for the Small Business Working Capital Fund" (Balj, 2019, p. 23)

(from 1980 to the present), class and regional inequalities in the world have enormously increased. The regional disparities between developed and underdeveloped countries after WWII were 1: 3, and today they are 1: 240. Today, about 350 billionaires hold almost 50% of the world's wealth (Piketty, 2015, p. 467). Globalization, i.e. the accumulation of capital on a global scale, creates economic and social disparity, economic and social inequalities, contradictions and problems not only between rich and poor states and peoples, but such economic and social gaps and disparity within single societies.

“The advocates of the neoliberal way now occupy positions of considerable influence in education (the universities and many ‘think tanks’), in the media, in corporate boardrooms and financial institutions in key state institutions (treasury departments the central banks), and also in those international institutions such as the International Monetary Fund (IMF), the World Bank, and the World Trade Organization (WTO) that regulate global finance and trade. Neoliberalism has, in short become hegemonic as a mode of discourse. It has pervasive effects on ways of thought to the point where it has become incorporated into the common-sense way many of us interpret, live in, and understand the world.” (Harvey, 2012, pp. 15-16).

So, this brief overview makes it clear to us that the global world operates on the principles of inverted socialism. Therefore, the modern world is not only unjust but also unstable with an uncertain future regarding the sustainable development and humane perspective of humanity.

Transition¹¹ from Socialism to Inverted Socialism

Public squares of all the Eastern European capitals in 1989 were filled with people who called for freedom and democracy, identifying the latter with material abundance for all. “There was a mass belief that it was indisputable and uncontradictory, especially in its contemporary Western attire and, as such, constituted a ‘visible and tangible goal’” (Kecmanović, 2005, p. 23). Expectations were huge, and no one cared for the cost of demolishing old structures and establishing new ones. Simply, in those moments, almost no intellectual elite paid attention to the struggles and problems that await post-communist countries on the path to modernization, stabilization and normalization. Did the transition represent a real chance and a real possibility for the creation of a righteous and humanized world, that glimmer of hope “for the humanization of survival” as the only “true human future” (Bloch, 1959, p. 387), a world based on prosperity and immediate democracy, or was it just another great deception that only markets, privatization and the rule of law and parliamentary democracy can realize the lofty ideals of a system that

¹¹ The issue of transition, as a complex center of all aspects of individual and social life, a phenomenon that directly affects the present and the future of a nation, has been addressed by numerous authors in the world and in our country. When it comes to our authors, Vera Vratuša, in her book *Transition (part one) Where from? Where to?* gives a systematic overview of all local authors who have dealt with this phenomenon. In our country alone, and only in the period from the last decade of the twentieth century to the end of 2011, domestic authors published a total of 87 monographs with the term transition in the title of their studies. This collection of 87 monographs bearing the key word “transition” published in Serbia does not include a large number (54) of thematic collections devoted to the topic of transition (Vratuša, 2012, pp. 17-21).

is slowly going down in history? Didn't the communist utopia make way for a new utopia that uncritically glorifies the free market and liberal democracy?

Countries free from communist tutelage are at a new "beginning", undergoing another (counter)revolutionary transformation. This transformation, as clearly confirmed by this thirty-year experience, hasn't brought anything new, it was carried out without a vision, only with the idea of demolishing the existing and taking over the "Western model" in its neoliberal variant. The (counter)revolution came to be a "shock therapy" administered by an alliance of local and global actors who created the framework for economic looting and the large spillover of public property into private hands. Poverty, social inequality, unemployment (albeit uneven) and indebtedness have increased in almost all transition countries. In some countries such as Russia, Moldova, Ukraine, life expectancy has also decreased. For most of the population, the social indicators of transition, especially in the initial stages, were in many respects reminiscent of the restoration of "wild capitalism" of the 19th century. Trade unions, associations, collective protectors of interest, that is, as Bourdieu says, "all the collective structures capable of obstructing the logic of the pure market" have disappeared (Bourdieu, 2019, str. 129-130).. The working class, formerly the bearer of development, has become too numerous a category. The main transitional losers, in addition to the workers, are the middle classes, who have been dissolving and collapsing. The processes of production of mass unemployment, poverty, social misery are at work.

Neoliberal capitalism, declaratively, though essentially unintendedly, takes on the formula (idea) of socialism and spreads the promise of the greatest good to as many people as possible. In practice, on the contrary, it managed to "harness" most people, both nationally and globally, into the yoke of the routine in which the majority works for the interests of the minority. How and in what way does it succeed? Through the spectacle, in an organized way, through the media, which disturbs the consciousness of the majority so that it is unable to comprehend it. Skilled "fishermen of human souls" (Đ. Šušnjić) in the service of the system aim at mass production of alienated individuals, who perceive and accept such "best of all possible worlds" as their own. This is best explained by Guy Debord in his capital work *The Society of the Spectacle*.

"In all of its particular manifestations-news, propaganda, advertising, entertainment-the spectacle is the model of the prevailing way of life. It is the omnipresent affirmation of the choices that have already been made in the sphere of production and in the consumption implied by that production. In both form and content the spectacle serves as a total justification of the conditions and goals of the existing system." (Debord, 2003, p. 83).

The idea that the individual self is more important than the collective is continually imposed on the individual. Hence no one cares anymore for the common interest, the general well-being. Honesty, courtesy, nobility, solidarity ... are just a burden to the egoistic Self, whose primary goal is the pursuit of individual satisfaction. Life becomes meaningless, and if there is no meaning then idle enjoyment becomes the life goal of man.

Instead of socialism which is overthrown and the promised welfare state, there is inverted socialism. Formerly, marginalist-oriented economists have defined profit as compensation for risk. In the inverted socialism installed by the powerful financial sector, corporations and banks, the loss of financial companies is socialized. Taxpayers, with the "blessing of the state" (better said, those who privatized the state and who share profits with those

who brought them where they are), subsidize private capital. In this way, the premise of capitalism as an idea, on which it based its legitimacy as the best possible system and which enables us to reach the “end of history” (Fukuyama), that the race of the rich for profit leads to general social progress (the increase in the number of employees, higher wages, in general, social wealth) is proving to be inaccurate and even disastrous for many countries that have blindly followed this ideology. This shows that the transition, based on neoliberalism as the dominant ideology of globalization, has become neo-imperial and neo-colonial, “that is, it has become neo-colonialism in which the (non)colony is a state of de-industrialization, that is, essentially a state authorized to produce only raw materials” (Reinert, 2006, p. 123). Inverted socialism is similar to real socialism in terms of authoritarianism. Freedom is formally promoted but the authoritarian system is essentially maintained. In both systems, the official ideology is not called into question, socialism is based on the idea that socialist theory is a “scientific truth”, which, when the right conditions are met, will inevitably come to fruition. Neoliberalism, which also affirms the rule of law, human freedoms, and which is essentially based on the principle of inverted totalitarianism, proclaims the ideology of neoliberalism as the culmination of the development of the idea of “progressing to freedom”.

Towards Conclusion

There have been various forms of totalitarianism in the history of human society. But this capitalist one appears to be the worst because, by proclaiming money as the benchmark of all values, it fully commercialized nature and society, making every part of the planet and every segment of social and individual life an integral part of destructive capitalist reproduction. Fukuyama, one of the promoters of such capitalism, nevertheless understands its destructiveness and writes:

“The pessimism of the present with regard to the possibility of progress in history was born out of two separate but parallel crises: the crisis of twentieth-century politics, and the intellectual crisis of Western rationalism. The former killed tens of millions of people and forced hundreds of millions to live under new and more brutal forms of slavery; the latter left liberal democracy without the intellectual resources with which to defend itself. The two were interrelated and cannot be understood separately from one another.” (Fukuyama, 2002, p. 41).

Creating this order puts justice at the forefront. High inequality largely prevents people from full participation in accessibility to social values. The opportunities of those at the top of the pyramid and those at the bottom, the latter being in vast numbers, are very different, from education and heritage to the social capital, which the rich provide to their offspring. Of course, this affects intergenerational mobility and creates a tendency for this situation to be prolonged for generations to come. Also, this situation has political consequences. The rich have more political power and use that political power to represent their own interests and to determine their relative position in society. This means that all the negative consequences of exclusion and lack of equal opportunities are magnified and established as permanent (at least until major social upheavals have shaken them). In order to combat the occurrence of such an earthquake, the rich must become safe and resilient to the “conquerors”, leading to a policy of conflict and destroying social cohesion.

Contemporary capitalist totalitarianism is based on destructive nihilism: it destroys both the idea of transcendence and the idea of the future and thus the possibility of establishing a critical distance to the existing world. While capitalism was in its nascent stage, it produced a visionary consciousness that not only created space for the development of capitalism, but also for its overcoming. Becoming a totalitarian destructive order, capitalism confronts visionary consciousness and creates a totalitarian positivist consciousness which suits the idea of “the end of history” and “the last man” (Fukuyama, 2002). “Democracy is another name for the end of history. We have to re-invent socialism.” With this statement, Hugo Chavez, President of Venezuela, addressed activists at his closing speech at the World Social Forum in Porto Alegre in Brazil in January 2005. “It can’t be the kind of socialism that we saw in the Soviet Union,” he stressed, “but it will emerge as we develop new systems that are built on cooperation, not competition.” Chavez argued that if we were to put an end to the poverty of the majority of the world’s population, capitalism must be overcome.

“But we cannot resort to state capitalism, which would be the same perversion of the Soviet Union. We must reclaim socialism as a thesis, a project and a path, but a new type of socialism, a humanist one, which puts humans and not machines or the state ahead of everything.” (according to Lebowitz, 2006, p. 109).

Therefore, the vision of a new fairer society, whether we called it socialism, the welfare state or by some new name, should be that instead of a quantitative expansion of means of production or state regulation, human beings must be at the center of the new society. As Wallerstein writes, if authoritarian socialism and classical liberalism failed historically in 1989, the solution, as argued in the statement by academician Mihalo Marković, lies in a mixed model - a social democratic society with elements of both liberalism and socialism (Marković & Milošević, 1990, p. 150). Vjeran Katunarić, in his study *The World Antibarbarus*, as opposed to neoliberal barbarism and the new myth of the non-alternativeness to capitalism, writes about the ways and possibilities of realizing future socialism (about economic, cultural and virtual democracy), emphasizing that “socialism, as a society, is possible only if people believe in their own strengths and at the same time reject all imperialist beliefs against this possibility” (Katunarić, 2013, p. 7). In 1985, Ernest Mandel published the article *The Current Issues of Socialism*, in which he defined the goals pursued by his supporters:

“it is neither paradise on earth (...) nor the creation of perfect harmony between the individual and society or between humans and nature. It is not about the ‘end of history’ or the end of contradictions, which are the hallmarks of human existence. The goals pursued by the supporters of socialism are actually rather modest: resolving the six or seven contradictions that have caused human suffering on a massive scale for centuries - exploitation and oppression of man by man, wars and violence between people must end. Hunger and inequality must be lifted forever. The institutionalized and systematic discrimination against women, races, ethnic groups, national and religious minorities, considered “inferior”, must come to an end. There must be no new economic and environmental crises” (Mandel, 1985, p. 147).

Therefore, as Jodie Dean points out, no matter that “we have lost sight of the communist horizon, it is not lost. Communism is reemerging as a magnet of political energy because it is and has been the alternative to capitalism” (Dean, 2014, p. 15).

Criticizing Francis Fukuyama, Neil Ferguson states that in 1989

“he could boldly foresee the blatant victory of the economic and political liberalism, the triumph of the West, and proclaim the universalization of Western liberal democracy as the ultimate form of government to be the end of man’s ideological evolution. How different is that world today. Economic liberalism is a tarnished brand, while the proponents of state capitalism in China and elsewhere are openly mocking Western democracy. The West is stagnant, but not only economically” (Ferguson, 2016, p. 7).

What is happening at the beginning of the new millennium gives hope for a new optimism that the world is moving towards a new history and new ideologies instead of towards the end of history and ideology.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Antonić, S. (2009). *Elite, Citizenship, weak State*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian]
- Aristotle (1960). *Politics*. Beograd: BIGZ, [In Serbian]
- Attali, J. (2010). *A Brief History of the Future*. Beograd: Arhipelag [In Serbian]
- Balj, B. (2019). The Crisis of Neoliberalism and the Return to State Capitalism as a Challenge for the Humanist Left. *Nacionalni interes* 2/2019, 19-35 <https://doi.org/10.22182/ni.3522019>. [In Serbian]
- Bloch, E. (1959). *Subject - Object*. Zagreb: Naprijed [In Croatian]
- Bourdieu, P. (2019). *Warning lights and Warning lights II*. Beograd: Zavod za udžbenike [In Serbian]
- Bolčić, S. (1994). *The Difficulties of Transition to an Entrepreneurial Society - Sociology of Transition in Serbia in the Beginning of the 1990s*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu [In Serbian]
- Dean, J. (2014). *Communist Horizon*. Beograd: Fakultet za medije i komunikacije Univerziteta “Singidunum” [In Serbian]
- Debord, G. (2003). *Society of the Spectacle*. Beograd: A. Golijanin, [In Serbian]
- Dušanić, J. (2008). *Fugitive Economy*. Beograd: Belgrade Business School [In Serbian]
- Ferguson, N. (2016). *The Great Degeneration*. Beograd: Plato [In Serbian]
- Fukuyama, F. (2002). *The End of History and the Last Man*. Banja Luka: Romanov [In Serbian]
- Golubović, Z. (2005). The Transition Intersection of Post-Socialist Societies. *Republika Year XVII / 2005* [In Serbian]
- Harvey, D. (2012). *Brief History of Neoliberalism*. Novi Sad: Mediterran [In Serbian]
- Katić, N. (2019). *Democracy as a Farce*, Politics, Democracy as a Farce, Politika, April 24, 2019, [In Serbian]
- Katunarić, V. (2013). *World Antibarbarus. On the causes of the collapse of the past and the advent of new capitalism*. Zagreb: Society “History Beyond Myths [In Croatian]
- Kecmanović, N. (2005). *Achievements of democracy*. Beograd: FPN – Čigoja, [In Serbian]
- Klein, N. (2008). *The shock doctrine - the rise of disaster capitalism*. Zagreb: Institut za grafičku umjetnost [In Croatian]
- Lasch, Ch. (1996). *Rebellion elite*. Novi Sad: Svetovi [In Serbian]

- Lebowitz, M. A. (2006). *Build it Now: Socialism for the Twenty-First Century*. New York: Monthly Review Press.
- Mandel, E. (1986). The Actuality of Socialism. In M. Nikolić (Ed.) *Socialism on the threshold of the Twenty-First Century*. London: Verso
- Marcuse, H. (1978). *The Scale of Time*. Beograd: Grafos [In Serbian]
- Marković, M. & Milošević, N. (1990). Liberalism versus the Left wing. *Radio-Belgrade's Third Program* no. 2 [In Serbian]
- Mills, C. W. (1998). *Power Elite*. Beograd: Plato [In Serbian]
- Mitrović, Lj. (2009). *Transition to Peripheral Capitalism (Insights from the Sociology of Global and Regional Change)*. Beograd: Institut za političke studije [In Serbian]
- Mitrović Lj. (2019a). Controversy About The Current Left And Pretext For Alternative Left. *Nacionalni interes* 2/2019, 37-50 <https://doi.org/10.22182/ni.3522019.2> [In Serbian]
- Mitrović, Lj. (2019b). *Sociological margins on contemporary topics*. Novi Sad: Prometej [In Serbian]
- Mitrović, Lj. (2019c). Bourdieu's Ploads For Engaged / Emancipatory Sociology, Restoring The Role Of The Intellectual And Forming A New European Social Movement. Foreword to Bourdieu, P. (2019). *Warning lights and Warning lights 2*. Beograd: Zavod za udžbenike [In Serbian]
- Novaković, N. (2017). *Workers' strikes and transition in Serbia from 1990 to 2015*. Beograd: Rosa Luxembourg Striftung - Southeast Europe, Institut društvenih nauka [In Serbian]
- Pečujlić, M. (1997). *The Challenges of Transition - A New World and a Post-Socialist Society*, Belgrade: Gutenberg Galaxy [In Serbian]
- Piketty, T. (2015). *Capital in the twenty-first century*, Novi Sad: Akademska knjiga, [In Serbian]
- Plato (2002). *The State*, 5th edition. Beograd: BIGZ [In Serbian]
- Reinert, E. (2006). *Global economy: how the rich become rich and why the poor become poorer*. Beograd: Čigoja štampa [In Serbian]
- Stiglitz, J. (2002). *The contradictions of globalization*, Belgrade: SMB-x [In Serbian]
- Šuković, D. (2013). *Inequality, Unemployment and the Crisis*. Beograd: Institut društvenih nauka [In Serbian]
- Šuvaković, U. (2014) *Transition: A Contribution to the Sociological Study of Social Change*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini [In Serbian]
- Taguieff, P. A. (2010). *How to resist the constant mobility - a strong democracy against the techno-commercial mondialization*. Novi Sad-Sremski Kralovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića [In Serbian]
- Tocqueville, A. (1990). *Democracy in America*. Novi Sad - Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića [In Serbian]
- Vidojević, Z. (1997). *Transition, Restoration and Neototalitarianism*. Beograd: Institut društvenih nauka [In Serbian]
- Vratuša, V. (2012). *Transition (part one) Where from? Where to?* Beograd: Čigoja štampa; Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta [In Serbian]
- Wallerstein, I. (2005). *After liberalism*, Belgrade: Službeni glasnik [In Serbian]
- Wolin, S. (2008). *Democracy Incorporated: Managed Democracy and the Specter of Inverted Totalitarianism*, Princeton: Princeton University Press
- Zinoviev, A. (2002). *The West*. Beograd : Naš Dom [In Serbian]